

Umnik ispred svojega vremena

(Borana Morić-Mohorovičić. 2024. *Gramatičar i leksikograf Dragutin Antun Parčić*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci. Zagreb – Rijeka.)

Ime hrvatskoga jezikoslovca i franjevca Dragutina Antuna Parčića (1832. – 1902.) izvan jezikoslovnih je krugova možda nedovoljno poznato, no riječ je o jednome od najsvestranijih znanstvenika i kulturnih djelatnika 19. stoljeća. Gotovo je pola stoljeća posvetio hrvatskomu jeziku – pisao je gramatike, sastavljao opsežne rječnike te neumorno radio na njegovu očuvanju, ali i na promicanju njegovih izražajnih mogućnosti u razdoblju intenzivne standardizacije i jezičnih previranja. O Parčiću i njegovu djelu nedavno je objavljena knjiga *Gramatičar i leksikograf Dragutin Antun Parčić* u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade i Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Autorica knjige, revna proučavateljica Parčićeva života i rada, Borana Morić-Mohorovičić, otkrila nam je zbog čega je taj hrvatski jezikoslovac i danas vrijedan istraživanja te kakvu nam poruku ostavlja svojom impresivnom leksikografskom riznicom.

HJ: Što Vas je potaknulo da se posvetite Dragutinu Antunu Parčiću i njegovu leksikografskomu i gramatičarskomu radu?

BMM: Knjiga *Gramatičar i leksikograf Dragutin Antun Parčić* dopunjen je i uređen tekst mojega doktorskoga rada *Gramatičar Dragutin Antun Parčić*, koji sam obranila na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci pod mentorstvom prof. emerite Diane Stolac. Upravo me moja draga mentorica, profesorica Stolac, na doktorskome studiju *Povijest i dijalektologija hrvatskoga jezika* na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci upoznala s imenom i djelom Dragutina Antuna Parčića. S obzirom na to da je rad toga marnog franjevca trećoredca, koji je svoj životni vijek posvetio pastoralnomu djelovanju, znanosti i poučavanju, tada bio slabo proučen, o njemu se nije govorilo na diplomskome studiju. Upravo su me njegova svestranost i, usudila bih se reći, briljantan um, potaknuli da budem dio slagalice koja će mu dati zasluženo mjesto u znanosti i umjetnosti 19. stoljeća. Naime, osim leksikografskoga i gramatičarskoga rada, Parčić je bio vrstan poznavatelj crkvenoslavenskoga jezika, bavio se i prevođenjem, autor je jednoga od najstarijih u cijelosti sačuvanih herbarija u Hrvatskoj, pionir je hrvatske fotografije, autor zemljopisne karte otoka Krka, okušao se kao slikar i slikar bakrorezac, pisao je pjesme, bavio se tiskom... Prema tome, svojim nam je radom u trajno nasljeđe ostavio čitavu riznicu djela neprolazne vrijednosti.

HJ: Osvrnimo se najprije na njegov gramatičarski opus, odnosno na gramatiku hrvatskoga jezika pisanu talijanskim jezikom *Grammatica della lingua slava (illirica)*

(1873.). Koje biste njezine posebnosti izdvojili i u čemu vidite poveznice, a u čemu iskorake u odnosu na *Slovnícu* Adolfa Vebera (1871.)?

BMM: Svaki je gramatičar zagrebačke filološke škole dograđivao jezična rješenja svojega prethodnika te tako stvarao normu koja je mnogo šira od zajedničkih obilježja koje su zagrebački gramatičari zadržali tijekom gotovo sedam desetljeća 19. stoljeća. U disertaciji *Gramatičar Dragutin Antun Parčić* Parčićeva je *Grammatica* detaljno uspoređena s gramatikama Vjekoslava Babukića, Antuna Mažuranića i Adolfa Vebera. Parčiću je glavni uzor u njezinu pisanju bio Veber. Ipak, Parčić je svojim sintaktičkim opisom koji opisuje odnose unutar sintagmi, s malobrojnim napomenama o rečenici, napravio korak unatrag u odnosu na Veberovu *Skladnju* i *Slovnícu*. S druga strane, mnogo je iskoraka u odnosu na Veberov gramatički nauk, ali izdvojimo činjenicu da od pisanja *ě* i slogotvornoga *r* kao *ěr* odustaje prije Vebera. Ipak, zbog manjka je njegove normativnosti do danas ostalo ustaljeno mišljenje da je Veber trećim izdanjem *Slovníce* (1876.) u normu zagrebačke filološke škole uveo pisanje *ie* i *je* za jat te *r* za slogotvorno *r*.

HJ: Premda malen opsegom, pozornost pobuđuje i negramatički dio te gramatike, u kojemu se donose nazivi pojedinih znanosti i modernih izuma (npr. *naravoslovje* tal. *fisica* ili *oloslovje* tal. *matematica*). Možete li za čitatelje izdvojiti još koji od zanimljivijih naziva te reći jeste li možda uspjeli ustanoviti koje bi bile Parčićeve tvorenice ili prvopotvrđenice, a koje je preuzeo od svojih uzora i suvremenika?

BMM: *Grammatica* završava *Dodatkom* (*Appendice*), u koji Parčić uključuje mahom naglašene imenice, pridjeve i glagole koji su dijelom *Rječoslovja* (fonetike i fonologije, morfologije i tvorbe riječi). Imenice u popisu podijeljene su u tri sklonidbene vrste, koje dalje dijeli u podskupine. Pridjeve autor dijeli na one koji završavaju samoglasnikom, one koji završavaju suglasnikom te one koji imaju samo određeni lik. Glagoli su podijeljeni u šest razreda i podrazrede. Komparativnom je analizom s Parčićevom rječničkom građom utvrđeno da je *Dodatak* nastao prije 1858. godine, u vremenu kad Parčić nije imao jezična znanja kojima bi uočio različita znanja u jeziku. Autor ga je dopunio, ali ne i u potpunosti ispravio u skladu s pravilima koje zapisuje u djelu *Grammatica*. Na kraju se *Dodatka* nalazi popis od 36 tvorenica. Takav je popis znanosti i modernih izuma 19. stoljeća rezultat Parčićeva rada u mnogim disciplinama, ali i skupljanja građe za rječnik. Izdvojila bih nazive za fotografiju – *svjetlopis*; mikroskop – *sitnolik*, *sitnozor*; litografiju – *kamenopis*; lokomotivu – *parovoz*. Upravo završavam članak u kojemu utvrđujem koji su nazivi Parčićeve prvopotvrđenice, a koje je preuzeo od svojih uzora. Također, komparativnom analizom s građom iz njegovih rječnika utvrđujem je li navedeni popis nastao kad i ostatak *Dodatka*.

HJ: Premda su njegovi glavni prinosi oni leksikografiji, gramatikologiji i glagoljaštvu, Parčić se ne iscrpljuje u jeziku. Recite nam nešto o svestranosti toga *skromnoga redovnika*, kako ga opisujete u svojoj studiji.

BMM: Da, već sam to spomenula, upravo je Parčićeva svestranost potaknula moju znanstvenu znatiželju. Naime, njegovu ostavštinu valja promatrati kroz činjenicu da

je veći dio svojega života proveo kao franjevac trećoredac. Odlukom da odjene habit franjevac trećoredaca Parčić je dobio priliku za vrsno obrazovanje. Paradoksalno je da ga je taj isti habit ograničio u znanstvenome radu. Naime, uz pastoralno i kulturno djelovanje koje se od njega, kao franjevca trećoredca, u tada zabačenim samostanima očekivalo, vrlo mu je malo mjesta ostalo za razvijanje vlastitih interesa. Ipak, to nije uspjelo sputati njegov nemiran i znatiželjan duh. Kažimo i da je Parčić na tragu rečenoga 1876. godine odlučio skinuti redovnički habit franjevac trećoredaca. Već smo naznačili u čemu se sastoji njegova svestranost, ali kažimo i da je njegova snimka pomrčine Sunca u Zadru najstarija fotografija pomrčine Sunca u Hrvatskoj i jedna od najstarijih u svijetu. Također, snimke zadarske graditeljske baštine, mikroskopske snimke buhe i kristalizacije različitih otopina prve su fotografije te vrste u Hrvata. U njegovu se herbariju *L'Album dell'Erbe o La Raccolta di Piante Medicinali* nalaze i recepture ljekovitih biljaka, što je važno za farmakološka istraživanja. Njegova tiskara, *Serafinski tisak*, jedna je od najstarijih tiskara na otoku Krku. Autor je rukopisne zbirke pjesama *Parcich, Poemata* na talijanskome, latinskome i grčkome jeziku. Prema tomu, Parčić je – poslužila bih se tvorenicom iz njegova *Rječnika* – bio *umnik* (intelektualac) ispred svojega vremena.

HJ: Koliko je važna Parčićeva rukopisna baština i što nam ona otkriva?

BMM: Parčić je autor rukopisne gramatike i rukopisnoga rječnika koji se čuvaju u Biskupskome arhivu u Krku. O postojanju je navedenih rukopisa prvi izvijestio Franjo Velčić 2004. Rukopisi su važan dio slagalice Parčićeve lingvističke ostavštine. Meni su svakako bili najveći izazov. Naime, stranice su rukopisa podijeljene u dva stupca. U lijevome je stupcu integralni tekst, a u desnome su stupcu ispravci i dopune. Prema tomu, rukopis nam omogućava da vidimo Parčićevo promišljanje o jeziku, njegove dvojbe, sve ono što tiskani primjerak nema. Naravno, kad je o rukopisu riječ, uvijek se postavlja pitanje kad je nastao, a upravo Parčićeva bogata tiskana ostavština omogućuju odgovor na to pitanje.

HJ: Kruna Parčićeva leksikografskoga rada svakako je *Rječnik hrvatsko-talijanski* iz 1901. Približite nam više njegovu vrijednost u odnosu na dotadašnje Parčićeve rječnike. U knjizi osobito progovarate o njegovanju tronarječnosti, pravopisnoj orijentaciji i silnome doprinosu oblikovanju nazivlja različitih struka, u prvome redu jezikoslovlja te općenito o doprinosu hrvatskomu leksiku kao trajnomu bogatstvu toga rječnika.

BMM: Kao odgovor jakoj talijanizaciji na hrvatskoj obali u 19. stoljeću Parčić je za života sastavio tri izdanja hrvatsko-talijanskoga te dva izdanja talijansko-hrvatskoga rječnika. Rječnik iz 1901. svakako je kruna njegova leksikografskoga rada. Rječnik je impozantna opsega, ima ukupno 1237 stranica, gotovo petnaest tisuća novih riječi u odnosu na prijašnje izdanje. Za razliku od prethodnih izdanja rječnik je opći, opisni, a prema desnoj strani on je prijevodni uz natruhe objasnidbenoga rječnika. Kao pripadnik zagrebačke filološke škole Parčić u svoj rječnik uz štokavski, kao temeljni, unosi i kajkavske i čakavske elemente. Autor brani umjereno morfonološko pravopisno načelo,

koje objašnjava u djelu *Grammatica* gotovo 30 godina ranije. Rječnik obiluje nazivljem kojim se imenuju različite znanosti, znanstvena područja i struke. Posebna je pažnja posvećena upravo jezikoslovnomu nazivlju. U analizi jezikoslovnoga nazivlja obuhvatila sam njegov leksikografski i gramatički opus, koji je nastajao gotovo pet desetljeća, od 1858. pa sve do 1901. Prema tomu, nijedan segment njegova rada nije praćen odvojeno, nego sam njegova izdanja uvijek analizirala u kontekstu njegove bogate ostavštine.

HJ: Ipak, osvrnimo se i na sudbinu toga impozantnog rječnika, no i čitavoga Parčićeva opusa, imajući na umu njegovu naklonost zagrebačkoj filološkoj školi, sve veću prevlast hrvatskih vukovaca te (ne)slučajno podudaranje s istodobnom objavom Broz-Ivekovićeve *Rječnika hrvatskoga jezika*, uvelike oslonjenoga na *Srpski rječnik*.

BMM: Tako je, Parčić je svoj impozantni rječnik objavio u „pogrešno” vrijeme. Naime, Parčićeva je tronarječnost različita od koncepcije Broz-Ivekovićeve *Rječnika hrvatskoga jezika* u potpunosti naslonjenoga na *Srpski rječnik*, koji ignorira suvremeno stanje hrvatskoga leksika. Razloge zašto je taj jednojezičnik imao bolje kritike u javnosti nego Parčićev dvojezičnik valja tražiti u društveno-političkim okolnostima toga vremena. Naime, hrvatski su vukovci od 80-ih godina 19. stoljeća imali primat u prosvjetiteljstvu, kulturi i politici toga vremena. Razumljivo je stoga da je Parčićeva koncepcija rječnika, zasnovana na načelima zagrebačke filološke škole, na pragu 20. stoljeća slabije prihvaćena nego ona vukovaca Ivana Broza i Franje Ivekovića. Stoga, možemo reći da je Parčić svoj (znanstveni) život proveo u sjeni Adolfa Vebera, a potom hrvatskih vukovaca.

HJ: Planirate li produbiti svoja istraživanja o Parčiću?

BMM: Svakako! Sve mi se više čini da je Parčić nepresušno vrelo istraživanja. Voditeljica sam projekta Sveučilišta u Rijeci *Hrvatska jezična baština 19. i 20. stoljeća kao turistički proizvod* kojim ćemo, između ostaloga, i Parčićevoj jezičnoj ostavštini dati novo značenje.

HJ: Za kraj, što biste voljeli da čitatelji *Hrvatskoga jezika* ponesu iz Vaše knjige?

BMM: Voljela bih da čitatelji Parčića vide kao svestranoga intelektualca i umjetnika, čovjeka ispred svojega vremena.

Uredništvo *Hrvatskoga jezika* zahvaljuje Vam na razgovoru i želi mnogo uspjeha u daljnjemu radu.